

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Dr. Szabó Béla

Alternatív utak Európa fejlődésében ¹

1. Bevezetés

A II. világháborút követő 45 évben az európai határok sérthetetlenek voltak. Az elmúlt néhány év többet változtatott Európa arculatán, mint bármely korszak a világháború óta. Ez a változás 1989-ben kezdődött, mindenekelőtt a két Németország közötti határ eltörlésével. Ez csak az első lépés volt. Az ezt követő néhány évben több más határváltozás is bekövetkezett, a következő 15–20 évben a határok ismét megfognak változni, új regionális csoportosulások fognak létrejönni. Néhány régi szövetség terjeszkedni fog, néhány pedig elsorvad. A Szovjetunió és Jugoszlávia szétesésével már több új állam jött létre. A mostani politikai helyzetet vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a háború utáni „béke-rendnek” talán egyetlen egy alapeleme sem élte túl az 1989-es évet. A „vasfüggöny” összeomlása következtében Európa is szétesőben van és új átrendeződés megy végbe. Ez a változás – mint megfigyelhető – nyugaton és keleten egyaránt váratlanul, felkészületlenül érte a vezető politikusokat. A „vasfüggöny” megszűnésével nyugat is válságba került és most éljük át azt a változást, amelyre a nyugatnak – identitása megtalálása érdekében – elkerülhetetlenül szüksége van. A nyugati hatalmak úgy remélték, hogy a változások után stabilizálni tudják keletet, ám a gyakorlatban fordítva történt, több vonatkozásban kelet destabilizálta nyugatot. A nyugat szempontjából a politikai élet sokkal problematikusabb lett, mint a kommunizmus időszaká-

¹ Ez a tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Jövőkutatási Bizottsága által szervezett vitaülésein elhangzott elhangzott előadás bővített változata. A vitaülés helye és időpontja: Budapest, 1994. március 30. (A szerk.)

ban volt. Akkor mindent tisztábban láttak – erkölcsi kérdésekkel nem kellett foglalkozni – nagyjából mindenki tudta, hogy a nyugat áll a jó oldalon, az aljas kommunisták pedig a rossz oldalon. Ez a kissé egyszerűsített gondolkodás, a kommunizmus összeomlásával idejét vesztette. Viszont az uralmon lévő politikusok, akik még 1989 előtt szereztek politikai tapasztalataikat, nehezen tudnak alkalmazkodni az új helyzethez. Él bennük egy igen leegyszerűsített elképzelés, hogy a közép-kelet-európai országok, majd lassan megtanulják a demokráciát, gazdaságilag majd gyorsan fejlődnek és néhány éven belül be fogadják őket a „Közös Európai Ház”-ba. Attól tartok, hogy ez nem megy majd ilyen könnyen.

A közép-kelet-európai változások, forradalmak elemzői elsődlegesen a múlttal vannak foglalkoznak, ami „arany korszak” a történészeknek. Összegezve, a nemzetek egy „amnézia” után visszanyerik emlékezőképességüket, helyre próbálják állítani tradícióikat. Az egy paradoxon, hogy minél nagyobb lépünk előre, annál nyugtalanabban, gondterheltebben és messzebbre nézünk vissza a múltba. Ezeknek a forradalmaknak „Janus”-arca van: mindkét irányba néz, a jövőbe és a múltba egyaránt. Sokan idegesen nézik, hogy lehetséges-e, hogy történelmi példák megismétlődjenek. Hiszen hányszor volt az elmúlt kétszáz év alatt, hogy a lengyelek, a litvánok, a magyarok, a bulgárok harcoltak nemzeti függetlenségükért, hányszor próbálkoztak már a múltban új gazdasági növekedés, modernizáció ösvényére lépni. Valójában, ha azok a népek, akik ebben az övezetben, – Oroszország, Ausztria, Németország és Törökország birodalmaiban éltek – közös tapasztalattal, általános bölcsességgel rendelkeznek: egy győzelem, egy békeszerződés sem végleges örökké, a határ sem biztos és az új generációnak újra kell kezdeni a munkát. Nincs lineáris fejlődés Közép-Kelet-Európa történelmében. Többen úgy érzik, hogy mindig „mások, „Ők”, akik eldöntik a sorsunkat és mindig csak „sakkfigurák” a nagyhatalmak kezében.

Ahogy a múltban, most is három fő célja van a közép–kelet–európai változásoknak:

1. **Függetlenség:** ez már több helyen megvan;
2. **Demokrácia:** talán még több helyen vitatható;
3. **Gazdasági változás:** a gazdasági rendszer megváltozása – nagy viták közepette – már több országban folyamatban van.

A rendszerváltás – értem ez alatt a tervutasításos szerkezetről egy decentralizált rendszerre való átalakítása – folyamatát illetően meglehetősen pesszimistán látom rövid távon a jövőt. Ez az út igen „göröngyös”! Nyugaton úgy látjuk, hogy a piacgazdasági forma, bár közel sem tökéletes, nagyobb anyagi jólétet teremtett, mint bármilyen más forma – bár ennek az anyagi jólétnek magas szociális ára van. Talán érdemes megjegyezni, hogy 186 nemzetből, kb. 25 nemzetben található piacgazdaság. Ma már tudjuk, hogy mi nem működik teljes hatékonysággal, de azt még nem tudjuk, hogy mi működik igazán hatékonyan. Tanulmányok sokasága foglalkozik a jövő gazdasági rendszerével, többen keresik az új utat. E tanulmányokban többféle társadalmi modell jelenik meg, mint például „angolszász” szabadkereskedelmi modell, a korporatista „Rajna” modell és így tovább.

2. Az európaiság fogalma és Európa törésvonalai

A remény ezekben a változásokban az, hogy egy „Közös Európai Ház” meghozza ezeket a változásokat és segíti megoldani a fennálló nehézségeket. Feltehetjük a kérdést, mit is értünk Európa alatt? A térképet vizsgálva megállapíthatjuk, hogy Európa nem egy kontinens, hanem földrajzilag inkább egy félsziget és valójában senki sem tudja pontosan, hogy hol végződik, mivel sem az Ural, sem a Boszporusz nem jelent államok közötti határt. Európa, talán inkább egy érzés, érzelem, melyet népek éreznek magukról, másokról és ez megfelel a közös

térség szellemiségének, ami először adott az európaiaknak közös érkedatutot, kötelességet azáltal, hogy keresztényeknek vallották magukat és veszélyeztetve érezték magukat. Ez a veszély azonban nem volt elég ahhoz, hogy egyesítette volna őket a reformáció idején. Ennek ellenére az európai egység gondolata megmaradt, egy bizonyos szinten a kereszténységhez kapcsolva. Ezeket az egzisztenciális kérdéseket Európáról a hidegháború évei alatt a föld alá söpörték: Sztálin birodalma jelentette de facto a keleti határt. Vagyis, ami nem volt kommunista, az „nyugati”, európai volt és még Törökország európaiságát is elfogadták, minden feltétel nélkül. De a „vasfüggöny” hirtelen felment. A Szovjetunió és Jugoszlávia összeomlott, aminek következtében az államok közötti határok stabilitása a keleti blokk országainál megromlott. Európának meg kell határozni keleti határait és a NATO tagság nem fogadható el kritériumnak.

Igen erős a csábítás, hogy visszatérjünk a „kereszténységre”. Ez viszont egy fontos kérdést vet fel: benne van-e a kereszténységben az ortodox világ, vagy korlátozva van a latin, nyugati kereszténységre? Ha az utóbbit választjuk, akkor Ukrajna és a volt Jugoszlávia közepén vonalat kell húznunk, ami Görögország kizárását is jelentené az Európai Közösségből, különben ezt már maguk a görög politikusok, saját erejükből, majdnem el is érték.

Természetesen többen megrémülnének egy vallási alapokra helyezett Európa-identitástól, ugyanakkor gondterhelten figyelik az iszlám terjeszkedését, erősödését és veszélyét. Az „Iszlám kardja” Európa lidércálma, történelmileg riválisok egymással. Nem lehet elvitatni, hogy Európa identitásának megmarad a kereszténység öröksége.

Rémi Brague 1992-ben megjelent érdekes könyvében időszerűen emlékeztetett bennünket arra a négy fontos törésvonalra, amelyek Európát négy kulturális identitású részre osztotta.

1. Két Nyugat–Kelet törésvonal:

- a. *görögök a barbárokkal szemben;*
- b. *kelet római ortodoxia a nyugat–római katolicizmussal szemben.*

2. Két Észak–Dél törésvonal:

- a. *az iszlám a kereszténységgel szemben;*
- b. *a katolicizmus a protestantizmussal és a református egyházzal szemben.*

Ezek a törésvonalak nagyjából még a mai napon is megfigyelhetők, ezért sokan nehezen tudnának elképzelni egységes Európát Oroszország nélkül.

3. Történelmi kísérletek Európa egyesítésére

A nyugat–keleti törésvonal problémája és egy egyesített Európa gondolata, már a rég múltban is felmerült és gondot okozott.

Róma kétszer adott életet Maastrichtnek: Másodszor 1957-ben a Római Szerződés elfogadásakor, amely alapját jelenti az 1992-es maastrichti szerződésnek. Először viszont húsz évszázaddal korábban, amikor a rómaiak megalapították Maastrichtot, a Maas folyó partjánál – Belgium és Hollandia között. De Róma nemcsak, hogy lerakta Maastricht alapjait, hanem létrehozta az első Pán–Európai Birodalmat, melynek minden európai állam – a németeken, a dánokon és az íreken kívül – tagja volt. Ez a birodalom az V. században, német nyomásra szétesett. A második Pán–Európai Birodalom a IX. században jött létre, ekkor a németek is tagok lettek, viszont az angolok nem. Maastricht nagyon közel volt ennek a második európai egységnek a központjához. Miután a rómaiak elvonultak, ezt a régiót a Maas folyó környékén a frankok telepítették be. És bár ez a nép adta a franciáknak a nevet, a nyelvük holland, s speciálisan limburgi volt. Ezen frankok

egyike volt az, aki egyesítette Európát és újból megalapította a Szent Római Birodalmat 800 decemberében megkoronáztatta magát, mint európai római császár, Nagy Károly néven. Ennek a birodalomnak a szétesésével nemzetállamok jöttek létre, mind Németországban, mind Franciaországban. A következő 12 században két diktátor volt, akik úgy gondolták, hogy ezek a nemzetállamok túl kicsik és megpróbálták Nagy Károly lépéseit nyomon követni, egyúttal egy új Európát alapítani: az egyik Bonaparte Napoleon, a másik pedig Adolf Hitler volt. Viszont egyiknek sem sikerült „európai birodalmukat” még 10 évig sem együtt tartani, ami pusztulást hozott a nemzetállamoknak. Ezekután 1985-ben Jacques Delors jelent meg a Maastrichti-koncepciójával, az „Új Jeruzsálemmel” és nem lehetetlen, hogy ez lesz az ő „Waterloo”-ja.

Mielőtt a hitleri Németország birodalmi törekvéseit vizsgálnám, érdemes megemlékezni egy jóval szerényebb és előrelátóbb törekvésről, nevezetesen a közép-európai „Dunai Konföderációs Javaslat”-ról. Eről Kabdebo Tamás „Blackwell küldetése” (Akadémiai Kiadó) c. tanulmányában a következőket jegyzi meg: Blackwellt, Lord Ponsonby küldte Magyarországra 1849. júliusában, azzal a céllal, hogy tárgyaljon arról, hogy Ausztria elfogadná-e Anglia közbelépését és tárgyaljon a magyarokkal is, tekintettel arra, ha „kitörne egy másik európai forradalom, Magyarország a dunai konföderáció egyik állama lehetne”. Egyúttal Blackwell beszámol egy profetikus látomásáról is, amely szerint „talán az a sors vár rá (értsd: Magyarországra), hogy Oroszország egyik gyarmata legyen”.

Ami a német birodalmi terjeszkedést illeti, azt több okból érdeme-
sebb bővebben tárgyalni: egyrészt Európa történelme 1870 óta azzal volt elfoglalva, hogy megfelelő eszközt találjon Németország megfékezésére, másrészt a II. világháború után, az 1957-ben létrehozott Római Szerződés egyik alapvető oka az volt, hogy Németországot le-
horgonyozzák az Európai Közösség szervezetébe, harmadrészt a két

Németország egyesítése után felmerült hatalmi törekvés visszavonására.

Miben állt a hitleri európai integrációs törekvés? 1942-ben Walther Funk birodalmi miniszter beszédet mondott Berlinben az iparmágnásoknak rendezett konferencián. Az előadásának címe „Európai Gazdasági Közösség volt” és Funk a következőket mondta: „Egy erősebb gazdasági szolidaritást kell elősegíteni Európa népei között, többek között kooperációval, minden gazdasági területen”. Továbbá úgy nyilatkozott, hogy egy kereskedelmi tömörülést terveznek, melyben az Európai valutákat a német márkához rögzítenék. A pénzügyi politikát egy Európai Központi Bank – mely Berlinben lett volna – szabályozva, természetesen beleértve a kamatlábakat is. Ebben a német „modell”-ben, az angol, olasz, francia, spanyol és portugál gazdaságok a német gazdaság „szatellitái” lettek volna. Ha 50 év távlatából e tervet megvizsgáljuk, ha nem is teljes mértékben, de nagyrészt megvalósult: az európai valutákat, kamatlábakat a németek határozzák meg, egy európai bankon keresztül, amely jelenleg nem Berlinben, hanem Frankfurtban székel.

A nagy német birodalom, a „Reich” magába foglalta volna:

a.) Nyugaton:

- Luxemburgot, újranevezve Moselland;
- Alsace–Lorrainet, újranevezve Westmark;
- Ausztriát, 1938-ban egyesítve, újranevezve a régi nevére, Ostmark;
- Burgundiát, francia provincia, jogosan német terület;
- Belgiumot, amely elvesztette volna területének egy részét, s megalakította volna a Reichsgau Flandern-t;
- Hollandiát, mint német tartományt, Rotterdam a legnagyobb német kikötő;
- Norvégiától Trondheim tartozott volna a birodalomhoz.

b.) Keleten:

- Csehszlovákiát, Reicgau-Sudetenland és Moráviai protektorátus;
- Balti-államokat és fehér-oroszokat, Reichskommissariat Ostland, (főváros Riga)
- Lengyelországot, Nyugat-Prussziát
- Ukrajnát (Reiskommisariat Ukrajna)
- Oroszországot (Reiskommisariat Moskovy)
- Krimeát, Gotenlandot és Sevastopol–Theoderichsafent
- Kaukázust (Reiskommisariat Kaukázus)
- Szibériát a (a szovjet államot)

Mindebből világos, hogy milyen lett volna egy győztes hitleri Németország Európája. A vázolt összefüggésekből az is kiderül, hogy Hitler háborús törekvésének egy része 1992-re megvalósult: a Szovjetunió eltűnt a térképről, a bolsevizmus megsemmisült, a szláv népek elszegényedtek, az évszázados veszély kelet felől megszűnt. Amikor a gazdasági pangásnak vége lesz, Németország készen áll a gazdasági terjeszkedésre kelet felé.

4. Az Európai Gazdasági Közösség fejlődéstörténetének ellentmondásai és bővítésének problémái

Mint közgazdász, a gazdasági integráció, kooperáció, gazdasági liberalizálás és a szabad kereskedelem elveit, előnyeit némi fenntartással fogadom el. A 20–25, esetleg még több tagból álló európai föderalista politikai uniót nem tartom sem lehetségesnek, sem kívánatosnak. Az „Európai Egyesült Államok” létrehozása gazdasági katasztrófa lenne és politikailag sem kívánatos. Tragikus hiba lenne, ha az Európai Unió a tagállamokat egy föderalista szerkezetbe fojtaná. Európát nem lehet mesterségesen „csinálni”, amelynek során nemzeteket temetnek el, illetve nemzeti érdekeket szorítanak háttérbe. Ezzel kapcsolatban utalok alaptételeim három fő következtetésére:

- a. Egy európai szerkezetben laza nyugat–európai egyesülést tartok célszerűbbnek és hatásosabbnak;
- b. A jelenben és jövőben tervezett Európai Unió szerkezete nem alkalmas arra, hogy Németország növekvő politikai hatalmát, növekvő befolyását és terjeszkedését megakadályozná – ami kihangsúlyozott cél volt;
- c. Mindezt, több kisebb regionális csoportra van szükség, hogy Németországot a nyugat–európai szerkezetbe lehorgonyozzák, s mindezzel a növekvő német befolyást kelet és észak–keleti irányban meggátolják. Ez különösen a két Németország egyesítése után felmerült kérdés, mely Európa egyensúlyát radikálisan megváltoztatta.

Az Európai Unió továbbfejlődésének útjai, szerkezeti formája még nincs véglegesen eldöntve. Ez a vita olyan harc, ahol az álláspontok közötti választás most van folyamatban: részben a „bővítés” versus „mélyítés”, vagy mindkettő „bővítés és mélyítés” és a végső politikai szerkezet körüli vitákkal kapcsolatban. A kételyek, különösen Maastricht után, növekvőben vannak. Többek szerint, Maastricht már „tapétázás” volt a megjelenő repedések eltakarására. Ezért talán időszzerű azon elgondolkodni, hogy milyen irányba fog a fejlődés elmozdulni, s nem utolsó sorban, mi lenne jó, ha bekövetkezne 2000, vagy 2015–re? Milyen változásokat fog hozni az elkövetkezendő 20 év? A prognosztika kissé kockázatos dolog, nap mint nap arra ébredünk, hogy „szakértőink” tévedtek előrejelzéseikben. Így helyesebb azokra a tényezőkre összpontosítani figyelmünket, amelyek alakítják Európa fejlődését az elkövetkező 15–20 évben. *A főbb tényezők* – amelyek biztosan hatással lesznek Európa jövőjére – *a következők: a történelem, kultúra, vallás, nyelv és gazdaság.* Mindenekelőtt vizsgálni kell Németország fejlődését, mivel Európa jövőjében a legfontosabb gazdasági és politikai kérdés az egyesült Németország szerepe; Németország jövője bizonyos fokig meghatározza Európa jövőjét is. Vizsgálni

szükséges Európa térképét az első és a második világháború előtt és elemezni kell azokat a tényezőket, amelyek a mában is érvényesek továbbá azokat, amelyek megváltoztak.

Elsősorban célszerű szemügyre venni azt, ami megváltozott az első és a második világháború óta. Ez kétségtelenül az Európai Közösség – az Európai Unió létesítése. Többen Európa fejlődését az Európai Unió bővítésében és mélyítésében látják és az összes európai államot magába foglaló térképet látják a jövőben.

Ennek vizsgálata érdekében forduljunk először a történelmhez. 1944. szeptemberében a belga, holland és luxemburgi kormányok aláírták az ún. londoni szerződést, következményeként megszületett az első európai nemzetek feletti szervezet, a Benelux-államok közössége. Mint ismeretes, ez szerény intézmény, amelynek célja, a gazdasági unió létrehozása, a három ország között. Az alapokmánya nem tűzte ki célul, hogy a nemzeti szuverenitást nemzetek feletti szintre emelik, de remélték, hogy ez majd idővel bekövetkezik. Vagyis azt hitték, hogy a határok, melyek elválasztották egymástól ezt a három népet – kik történelmük folyamán különben is egy nemzethez tartoztak, majd megszűnnek. A Benelux-államok intézménye szerény keretek között működött és mint olyan, hatékonyan. Az 1950-es évek elején úgy látszott, hogy Európa „Nagy Károly” területi másolata újra életre kelt. A hat ország – Belgium, Hollandia, Németország, Franciaország, Olaszország és Luxemburg – elhatározta, hogy létrehoz néhány szervezetet a gazdasági együttműködés érdekében. Az első szervezet, 1952-ben az *Európai Szén- és Acélközösség* volt. Ezt követte több „Pán-Európai” szervezet és e folyamat eredményeképpen, 1957 márciusában aláírták a Római Szerződést és megszületett az Európai Gazdasági Közösség, mint a gazdasági liberalizálás eszköze. Az alapítók távlati célja az európai politikai unió, amelynek megvalósulását, mint első lépést a gazdasági liberalizációban látták. Maguk az alapítók szerény emberek voltak, vigyáztak, hogy céljaikat ne emeljék túl magasra és bőven adtak időt céljaik eléréséhez. Ez abból is látható, hogy bár a Római Szer-

ződés kikötötte, hogy egy határoktól mentes „Közös Piacot” kell megteremteni, – melyben mind a javak, mind a szolgáltatások szabadon mozognak – 1970 januárjáig azonban ez nem valósult meg. Valójában még az eredeti három Benelux ország között sem valósult meg, amelyek közben feladták a pán–holland gazdasági integrációjukat és azok előnyeit egy pán–európai integráció érdekében. A Benelux–államok integrációja felesleges lett és az 1950–es évek közepén már semmi jelentősége sem volt. Az ezt követő években az Európai Gazdasági Közösség, bár nem volt nagyon sikeres, a „közös mezőgazdasági politikán kívül”, (CAP) megmaradt a gazdasági liberalizálás eszközeként, egészen az 1970–es évek végéig. És amíg ez így volt, a résztvevő tagok – érthető okok miatt – vonatkoztak feladni szuverenitásukat. Többszörös sikeres bővítés után az eredeti hat tagországhoz a következők csatlakoztak: Dánia, Írország és Nagy–Britannia (1973), Görögország (1981), Spanyolország és Portugália (1986). Az Európai Közösség 12 tagúvá nőtt és jelenleg a világ egyik legnagyobb gazdasági tömbje. Az új tagok többsége nem azért csatlakozott az Európai Gazdasági Közösséghez, mert elfogadta a szabad piac elveit, hanem azért, mert ipari és mezőgazdasági szubvenciót kaphatott. Időközben az Európai Tanács nézete is megváltozott: a központi kérdés már nem a gazdaság liberalizálása volt, hanem a bürokratikus beavatkozás. 1985–ben Jacques Delors az Európai Közösségek Bizottságának elnöke radikálisan megváltoztatta az Európai Gazdasági Közösség mentalitását és meghirdetett egy új ideológiát, melynek fő iránya az lett, hogy mestersegesen kell „Európát szerkeszteni”. Ennek érdekében azonnal munkához is látott, hogy az Európai Közösség intézményi mechanizmusának radikális módosításán keresztül a gazdasági és politikai integráció nemzetek feletti szövetségi (föderális) irányba haladjon. 1985 decemberében Delors elfogadtatta az „Egységes Európai Törvényt”-ot (Singel European Act-ot), amely fontos változásokat hozott, mind gazdasági, mind politikai téren. Egyúttal új határidőt írt elő (1992. december 31–et), amikor az Európai Közösségnek a nagy belső piacot (Single Market) létre kell hozni, szabad piaci mozgást kellett teremteni, az árucikkek, a szolgáltatások terén. Delors munkássága a

Maastrichti Szerződésben érte el tetőpontját 1991-ben. Ez a szerződés több lépcsőben megvalósuló folyamatot írt elő az Európai Unió számára, a monetáris unió megteremtésére, az Európai Központi Bank (Frankfurtban) és az egységes közös valuta létrehozására, amely megnövelte Brüsszel antidemokratikus politikai hatalmát a külpolitikában, védelemi- és biztonságpolitikában, továbbá a belpolitikában. Több szakértő és politikus véleménye szerint a szerződés alapvetően hibás volt: Európának nyílt társadalmúnak, liberális gazdasággal és szerény politikai programmal kellene rendelkeznie. Az irány ehelyett éppen az ellenkezője: növekvően zárt társadalmú és a bürokratikus beavatkozás érvényesül az élet több területén. Az intézményi politikai-nyomás a szövetségi, politikai unió érdekében igen nagy, s ennek a „mozgalomnak” még mindig nagy a tábor. Ilymódon Maastricht szimbóluma lett a pán-európai elkötelezettségnek minden kritika nélkül. Mi a nyugtalanító ebben? Mindenekelőtt az, hogy a maastrichti koncepció nem működőképes és zsákutcába vezet. Ezt a tényt többen felismerik, a politikusok viszont nem. A szerződés nem helytálló feltevésekből, összefüggésekből és sok tekintetben hamis tényekből indul ki. Erre már többen rámutattak és a fenntartások, kételyek egyre nőnek. A fenntartások egyik oka a *monetáris unió szükségessége*. Egy gazdasági uniónak nem szükséges része a monetáris unió, (lásd USA és Kanada, Mexikó, melyek – előrehaladottabb gazdasági integrációt élveznek, mint az Európai Unió.) A nagy belső piac létrehozása is előnyös lehet anélkül, hogy elkerülhetetlenül haladjunk az integráció felé a monetáris szférában. Az aggályok másik része a *két Németország egyesítésének a következményeire vonatkozik*, amely teljes mértékben időszerűtlenné tette a Maastrichti Szerződést. Mindennek ellenére a Maastricht elleni támadások, kritikák „ún. Európának” minősítették. Bárhogy is van, Maastricht hitele süllyedőben van és többen véleménye szerint idővel szétesik. Mielőtt ez bekövetkezne, először tönkre teszi az európai gazdaságokat, szegénységet hoz állampolgáira és észrevehetően növeli a nacionalizmust Európában. Európának nincs szüksége Maastrichtre, hogy szabadabb legyen. Ahhoz, hogy szabadabb le-

gyen, Európának több szabadságra van szüksége, amit a Delorsi bizottság szuper szabályozói nem adnak meg.

Az Európai Közösséget tárgyalva, helytelen lenne nem elismerni, hogy fennállása óta – több mint 36 éve – eredményeket is elért: a gazdasági növekedés terén, a kereskedelem fellendülésében, a javakkal való ellátás és az általános életszínvonal növekedésében. Érdemes itt megjegyezni, hogy a szabad kereskedelem volt az elfogadott ideológiája több filozófusnak és közgazdásznak minden korszakban. Annak a kereskedelmi alapelvnek van értelme, amely vámmentességet és korlátozás nélküli kereskedelmet képvisel, mivel ez maximálja a jólétet és egyben elősegíti a békés kapcsolatok fejlődését az országok között. A szabad kereskedelem és a gazdasági együttműködés elvét nemcsak az Európai Közösségen belül, de világviszonylatban is támogatni kell. Viszont ennek megvalósítása nem követel egy közös egészségügyi és kulturális politikát. Az Európai Közösség közös politikájának csak arra kellene koncentrálnia, hogy a szabad kereskedelem elve és a környezetvédelem (mivel hatásos környezetvédelem nemzetközi kooperációt követel) megvalósuljon. Más együttműködési területeknek csak az európai kormányok közöttinek kellene lennie. Ezért nincs szükségünk az Európai Parlamentre, egy terjedelmes bürokráciára, amely beleavatkozik mindennapi életünkbe.

Az Európai Közösség által kimutatott gazdasági eredményeket több szakértő megkérdőjelezi, vagy nem fogadja el, hogy azok a közösség létezésének az előnyeiből származnak. Először: a közösséggel, vagy anélkül gazdasági fejlődés mindenképpen megvalósult volna a háború utáni Európában. Másodszor: többen rámutattak arra, hogy az EFTA, az Európai Szabadkereskedelmi Társulás, legalább olyan jó, vagy talán jobb gazdasági teljesítményt tud felmutatni, mint az Európai Közösség. Harmadszor: mivel valójában nincs pontos, megbízható és kritikus felmérés az Európai Közösség gazdasági teljesítményéről, így nem lehet tudni, hogy a közösség mit ért el az integrációs modelljével. Hangsúlyozni kell, hogy nyugaton az a kutatás, amely kritikus és nem

elkötelezettje az Európai Közösségnek, nem igen talál magának kiadót, mivel Brüsszel bőkezűen finanszírozza az „elkötelezett” kutatásokat. Így például a kereskedelem alakulásáról az utolsó empirikus vizsgálat az 1960-as évekből származik, amikor az EK még csak hat tagállamból állt. Természetesen az Európai Unió jelenleg több, mint egy szabad kereskedelmi társulás: a fejlettebb országok segítséget nyújtanak a szegényebb országoknak, amelyek szerkezeti, vagy regionális problémákkal küzdenek. Továbbá kiterjedt együttműködés létesült a tudományos kutatás, a környezetvédelem és több más területen is.

Azt is szem előtt kell tartani, hogy ezen túl az *Európai Uniónak más törekvései is vannak, mind gazdasági, mind politikai területen.* Így például:

- a. Nemzetek feletti, szociális, jóléti állam megteremtése Európában,
- b. Európa felkészítése a világ–regionális kereskedelmi csoportosulásainak versenyére. Ez általában három régió vonatkozásában fog jelentkezni:
 - Észak–Dél–Amerika;
 - Japán–Dél–Ázsia;
 - Európa és idővel Kína.

Az ilyen irányú versenyzés helytállóságát több szakember megkérdőjelezi. A probléma a következő: vajon a regionális kereskedelmi csoportosulás hatásosabb útja-e a globális szabadkereskedelemnek, mint a „multilaterális” kereskedelmi tárgyalás. A közgazdászok megosztottak ebben a kérdésben. Például szolgáljon erre az 1994. márciusában megtartott világbanki konferencia, ahol a következő kérdések merültek fel: vajon a regionális integráció növeli, vagy csökkenti-e a globális gazdasági jólétet és vajon a regionális integráció gyorsabban vezet-e globális szabadkereskedelemhez, mint a multilaterális folyamat.

c. Az Európai Uniónak két másik fontos célja politikai jellegű:

- A II. világháború utáni Németországot „lehorgonyozni” egy új európai rendbe;
- Egy új „biztonsági rendszer” kiépítése Európában.

A továbbiakban visszatérnek az európai gazdasági integráció elemzéséhez, az északi és keleti „bővítés” kérdéseihöz, az elvárások, távolságok és remények, megvalósulások nagyságrendjéhez, a „Közös Európai Ház” létesítéséhez. A kiinduló helyzet ebben a témakörben az, hogy a nemzetek feletti, gazdasági integrációnak fő gazdasági célja a regionális diszparitások csökkentése és teljes megszüntetése – ez a Római Szerződés alapja. Most nézzük meg, hogy a szegényebb tagállamok számára létrehozott „transzferális pénzügyi kiegyenlítés” rendszere az eddigi tapasztalatok alapján mennyiben felelt meg ennek a kitűzött célnak. Minden nehézség nélkül kimutatható, hogy az Európai Közösség ezen a területen igen szerény haladásról tanúskodik. Minden eddig elért sikerei ellenére az EK ezideig nem volt képes javulást elérni. Szemléltető példák erre: a 36 éves olasz tagság ellenére a „Mezzogiorno” kérdése; a 21 éves tagság ellenére az ír gazdaság, amely több szakértő szerint talán össze is omlana, ha nem kapna lényeges közösségi pénzügyi támogatást; a 13 éves görög tagság ellenére a gazdaság nincs jobb állapotban, mint régen és végül a spanyol és portugál gazdaságok, amelyek 8 éves teljes tagság és 9 éves társult tagság ellenére, néhány eufórikus év után jelentősen visszaestek és a munkanélküliség 25% körüli, ami a legmagasabb a közösségben. Érdemes itt egy pillanatra elgondolkodni a közép-kelet-európai országokra vonatkozóan, hogy valójában milyen hamis ábránd azt hinni, hogy a közösséghez való csatlakozás még közép távon is a magasabb jólétet jelentene. És ne felejtsük el, hogy mindkét (spanyol, portugál) gazdaság – ha szegényen is, de – piacgazdasággal rendelkezett és ennek ellenére a javulás nem jelentős.

A gazdasági fejlettségi színvonal különbségeit, az EK-n belül nyújtott segélyek nem csökkentik jelentős mértékben. A probléma

egyik fő oka az, hogy az Európai Közösség összköltségvetése kb. 1%-a a Közösség GDP-jének és köztudomású, hogy ennek jelentős részét felemésztja a közös mezőgazdasági politika. Ez a közös mezőgazdasági politika eredetileg 1962-ben szerény célokat tűzött maga elé, és talán nem is volt ésszerűtlen. A közös mezőgazdasági politika, amely majdnem kétharmadát elnyeli a közösség évi költségvetésének, az évek során korrump komédiává fejlődött és ma már mindenki egyetért abban, hogy valamit tenni kellene ennek módosítása érdekében, de eddig nem tudtak megegyezni abban, hogy milyen módon. Az igen erős agrárlobby miatt ezt nem lehetett megváltoztatni. Így maradt meg a jelen formájában több állami, jóléti juttatás a farmereknek, ami nemcsak pénzügyi katasztrófa, de egyúttal gazdasági is, amely megakadályozza az olcsóbb mezőgazdasági áruk mozgását kelet felől. Mindezek ellenére, maga a mezőgazdasági politikát, mint nemzetek feletti együttműködés sikerének könyvelték el.

Az európaiak, mikor az Egyesült Államok felé néznek, sokszor vágyakozva sóhajtanak az új világ tökéletes föderalizmusára. Nem szabad azonban az Európai Uniót az Egyesült Államokhoz hasonlítani. Nem csak azért, mert az Amerikai Szövetségi Költségvetés többszöröse az Európai Unióénak, hanem nemzetiségi, nyelvi, kulturális és történelmi okok miatt sem. A bevándorlóknak igen nagy előnyük volt, mivel ők „tisztá lapot” kaptak. Boldog az a kontinens, amelyiknek nincs történelme!

Az Európai Unió más téren is problematikus képet mutat. Néhány szemléltető példa erre: a centralizáció és bürokrácia növekedése (ami antidemokratikus); az általános pazarlás és szélesen elterjedt korrupció, ilyen, vagy olyan formában (mint például hatalmas szubvenció spanyol bika-viadalra) és az a szellemi beállítódás, amelynek a mottója: „csapd be szomszédod, ahogy csak tudod”. Ezekről a gondokról pontos és megbízható felmérések nincsenek, de néha, mikor egy-egy politikus utal ezekre, ha így előnyt tud magának teremteni. A nem éppen idillikus nyugat-európai közösségi kép, hirtelen, radikálisan meg-

változott, részben a közép-kelet-európai 1989-es események és részben a két Németország újraegyesítése miatt. Hirtelen Európa és benne az Európai Közösség egyensúlya drasztikusan megváltozott. Az új „nagy Európa”, a „Közös Európai Ház” kialakítása lett a cél.

A régóta tartó vita tovább folytatódott az ún. „mélyítés” és „bővítés” kérdéseiben – mely több szakértő szerint egymással ellentétes koncepció. Jelenleg úgy tűnik, hogy ezt a vitát a „bővítők” táborára nyerte meg és még Delors is, aki eredetileg a „mélyítők” táborának volt a vezető személyisége, megváltoztatta nézeteit. Ez talán nem is volt túl megrendítő, mivel a „mélyítést” és szorosabb kapcsolatot hirdető táborának szerencséje úgy sem haladt sokat előre. Ezt már a „Maastrichti Szerződés” is dokumentálta, mint ezt korábban leírtam. Nem is telt el túl sok idő és az ERM összeomlásával kialakult egy három sebességű Európai Közösség, akik bennmaradtak az ERM-ben, akik kiléptek és akik be sem léptek (például Görögország). Már korábban említettem, hogy Monetáris (és politikai) Unió nem szükséges a gazdasági unióhoz.

A javaslatom azoknak, akik a monetáris unió létrehozását szükségesnek tartják az, hogy a gazdasági unió, csak monetáris unióval teljes, ami természetesen politikai uniót is jelent. Az érvelés, ami ezt a javaslatot támogatja az, hogy a különböző valuták átváltásánál lényeges költségek keletkeznek és a korlátozástól mentes szabad piac csak akkor létezhet, amikor ilyen költségek nincsenek és nem befolyásolják az inter-közösségi tranzakciókat. Ez nem egy elfogadható javaslat, mivel az ilyen átváltási költségek aránya nagyon alacsony, kb. 97%-a az összes tranzakciónak. Egy másik ellene szóló pontról viszont nem beszélnek: a monetáris unió megakadályozza az országokat abban, hogy saját jogaikat érvényesíteni tudják, hogy monetáris ügyeiket úgy intézzék, ahogy saját belső gazdasági körülményeik azt megkövetelnék – és nem úgy, ahogy azt a domináns valutával rendelkező ország (mint például Németország) követelné. Az ERM körüli események (1992. szeptemberében és 1993. augusztusában) azt mutatták, hogy monetáris

unió nélkül az országnak lehetősége van arra, hogy leértékelhessenek, ha szükséges reakció, a monetáris unió, passzív monetáris szorítást tett azokra a gazdaságokra, amelyek már amúgy is mély recesszióban voltak. Mindebből a következő tanulságot vonhatjuk le: a monetáris unió eltörli a piacot és az országokra rákényszeríti Brüsszel, vagy Frankfurt akaratát. Vannak olyanok, akik kívánatosnak tartják a piaci befolyásolást átadni a bürokratáknak. Igaz, ilyen esetben a központi bankárok-nak kényelmesebb, nyugodtabb élete lenne, természetesen a növekvő munkanélküliség kárára. Véleményem szerint a közös valuta és az egységes kamatlábak belátható időn belül nem valósulnak meg. Jelenleg az Európai Unió közös pénzügyi politikája és a monetáris integráció olyan messze van a céltól, mint Makó Jeruzsálemtől. (Bár már a kontinensen a bankárok és a meg nem választott brüsszeli bürokraták, csendesen, halkán beszélnek egy közös európai valuta lehetőségéről 1997-re, az 1996-ban megrendezendő kormányok közötti konferencia után).

A továbbiakban megemlítenő több olyan kérdés, amely még megoldásra vár. Ilyen kérdések a következők: az egészségügy, munkaügy és munkaügyi biztonság, mezőgazdaság és halászat, környezetvédelem, társadalmi–szociális kérdések, kereskedelmi intézkedések alacsony költségű importáló tagokkal szemben, az adók kivetése, a nyugdíjak egyeztetése, a közösségi költségvetés növelése, törvények, és az emigráció kérdései stb. Ezek a kérdések már a tagállamok szuverenitását érinti majd. Eddig, bár több törvényt hoztak néhány kisebb fajsúlyú kérdésben, valójában a nehéz kérdések megoldása még meg sem kezdődött. Minden nehéz kérdés tárgyalását elhalasztotta, erős a politikai nyomás, a nagy Európa kialakítása érdekében. Ez az erős politikai nyomás nyilván nem „alulról” jön, hanem a politikai elitektől, amelyek „álmokkal”, erős ambíciókkal rendelkeznek: „az emberek álmokkal veszélyesek is lehetnek”. Maastricht nem örvend nagy népszerűségnek a szavazók körében. Ezt a referendumok is világosan mutatják. Többen felháborítónak tartják, hogy a politikai vezetők egy

része néhány tagországban meg sem magyarázza a lakosságnak, hogy mit is jelent a csatlakozás valójában.

1. Az „Északi-Bővülés” előnyei és hátrányai

Az előzőekben vázolt nehézségek megoldását a jelenlegi fázisban az „Északi Bővülés”-től remélik, vagyis az EFTA-országok (Ausztria, Svédország, Finnország és Norvégia) csatlakozásától az Európai Unióhoz. És itt futólag fel lehet tenni a következő kérdést: Vajon az ami nagyobb, jobb-e? Nem szükségszerűen: ha az országokat nagyságrendben vizsgáljuk meg, látható, hogy a kis országok is, mégha nem is rendelkeznek számottevő természeti kincsekkel teremthetnek jó élet-színvonalat népeiknek, (mint például Ausztria, Dánia, Svájc) nem beszélve Luxemburgról, a közösség egyetlen olyan tagja, amelyik minden vonatkozásban teljesíti a maastrichti kritériumokat. Ok-okozati összefüggés áll fenn egy ország társadalmának, polgárainak adottságai, gazdasági indítékai, szellemi színvonala, mentalitása, az élethez való hozzáállásának szintje és jóléti foka között.

Vegyük szemügyre, hogy kinek hozna bizonyos előnyöket, ha az EFTA csatlakozik az Európai Unióhoz. vizsgáljuk meg a csatlakozás előnyeit és hátrányait gazdasági és politikai oldalról az EFTA és az Európai Unió nézőpontjából:

1. *Előnyös-e az EFTA országoknak?*

a. **Gazdaságilag:** a válasz igen egyszerű – nem.

Az EFTA országok 1993. január 1-től tagjai az ún. Európai Gazdasági Tér-nek (EEA). Ezen belül, ezek az országok majdnem teljes gazdasági előnyt élveznek, mintha teljes közösségi tagok lennének (van néhány kivétel, mint például a halászat, az erdészet stb.) Szabad mozgása van a javaknak, tőkének, szolgáltatásoknak és a munkaerő-

nek. A pénzügyi hozzájárulás igen kicsi, valamit adnak a görög, spanyol, portugál szerkezeti alapba, mint kedvezményes kamatozású kölcsönt kb. 1500 millió ECU-t és 500 millió ECU-adományt (grant), amit nem kell visszafizetni. A teljes tagság alatt a nettó hozzájárulás lényegesen több lesz, minden gazdasági előny nélkül.

b. Politikailag: a válasz, igen, van előny.

Valójában a csatlakozás politikailag motivált két fő ok miatt:

- Mint tagok belülről részt tudnak venni különböző gazdasági és politikai döntésekben, (pl. erdészet, halászat, környezetvédelem és egy-két speciális iparág sorsa felett);
- Félelem amiatt, hogy nem tartoznak egy tömbhöz sem, így politikailag és gazdaságilag egyaránt elszigeteltek lesznek, ami károsan kihat az országok gazdaságára is. Ez a „megfélemlítés” taktikája döntötte el a referendumok margiális igen választát, s nem az, hogy imádták volna az Európai Uniót.

2. Előnyös-e az Európai Uniónak?

a. Gazdaságilag: igen előnyös. Új hozzájárulók lépnek be a klubba:

- Az új tagok nettó befizetők lesznek és növelik az Európai Unió összes GDP-ét. Ez jobbnak és többnek hangzik, különösen, ha a propaganda-szólamokat hallgatjuk. Nem igen lehet nagy azonban az összeg, talán kb. 0,02%-kal fogja növelni a GDP-t. Nem valószínű, hogy elég lesz arra, hogy fedezze majd a keleti bővülést úgy, hogy a déli tagok ne szenvednének hátrányt.
- A „bővülés” segítené az Európai Unió kereskedelmi politikáját abban, hogy egységesítené az EFTA kereskedelmi politikáját, a közép-kelet-európai országok irányába.

Ugyanakkor gazdasági hátránya is van: az új belépők, mind hatalmas mezőgazdasági szubvenciókkal működnek. Ezek az országok lényegesen megerősítenék az „agrár lobby-t”, amely hátrányos lenne az Európai Unió reformjára és a közép-kelet-európai országokra, különösen Magyarországra, ahol a mezőgazdasági szubvenció kb. 0–3% körül mozog. Ezek az országok képesek lennének olcsó élelmiszerrel ellátni Európát, amelyet a németek is szeretnének. Ami viszont szintén könnyen bekövetkezhet, az az, hogy ezek az országok tovább destabilizálnák a közép-kelet-európai országok mezőgazdaságát.

b. **Politikailag:** a csatlakozásnak lényeges politikai motivációja van. Így:

- Az EFTA hozzájárulhat az Európai Unió további mélyítéséhez, mint pl. az Európai Monetáris Unióhoz, de lelassíthatja az Európai Politikai Uniót. (EPU).
- A dél-európai tagországok dominanciáját az Európai Unióban kiegyensúlyozná az északi csatlakozók.
- A legtöbb új csatlakozó ország angolul beszélő, ami lényegesen megnövelheti az angolszász befolyást az Unióban, ez pedig előnyös lehet abból a szempontból, hogy egyensúlyozná a német befolyást az Európai Unióban.

2. Németország befolyásának növekedése

Vessünk egy pillantást arra az új körülményre, amit a német újraegyesítés teremtett. Németország jogosan lehet büszke az elmúlt évek eredményeire: újra építették országukat, demokratikus államot teremtettek és kétségtelenül döntő befolyásuk lett Európában. Ha én ma német lennék – én is büszke lennék – de egyben aggódnék is. Aggódnék az Európai Unió és annak fejlődési iránya miatt. Az elmúlt évek alatt szomszédaink elhitették a németekkel, hogy jó hírnevük attól függ, hogyan tudják nemzeti érdekeiket alárendelni az Európai Közösség /Unió

közös határozatainak. Az újraegyesült Németország nem fogja alárendelni saját gazdasági és külpolitikai érdekeit a közösség érdekeinek a végtelenségig. El kell fogadnunk azt aényt, hogy a modern Németország „nagykorúvá” vált és a német pre-eminencia valóság.

A növekvő német hatalom viszont veszélyes helyzetet teremthet, mind a németeknek, mind a többi európai országnak. Nemrégiben egy konferencián vettem részt a londoni egyetemen. A témakör: „Van-e német probléma”? A konferencia arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy van, a németek nem úgy viselkednek, ahogy azt szomszédaik elvárnák:

- Gazdaságuk nem annyira „nyugat orientált”, mint ahogy azt szomszédaik előzőleg gondolták;
- A régi „Lebensraum” (életter)–kérdés újra felszínre tört és az érdeklődés iránya a balti-országokra helyeződött át;
- A Párizs–Bonn tengely megszűnőben van és senki sem tudja, hogy mi lesz helyette.

A Szovjetunió összeomlásával és a német újraegyesítéssel az egész európai helyzet megváltozott. Több, mint 30 új állam jött létre és a német hatalmi törekvések újra megjelentek. A nyugati államfők összevissza kapkodnak, hogy megoldást találjanak ezekre a kérdésekre. A franciák nyilván azt remélték, hogy a háború utáni francia–német társulás, amelyben a franciák voltak az idősebb partnerek, tovább fog folytatódni. Azt azonban, hogy ez egy illúzió volt, már akkor lehetett látni, amikor Kohl egyedül sikeres tárgyalásokat folytatott Gorbacsovval, ami az 1990-es szerződés aláírásához vezetett. Ezt követően az Európai Közösség megkísérelte Németországot újra alávetni közös határozatainak, ami szintén illúzió volt. Ezt abból lehetett látni, hogy Németország volt az első nyugati ország, amely elismerte Horvátországot és Szlovéniát. A német külpolitika legnagyobb győzelme volt ez 1945 óta! Nem is beszélve az esetleges NATO tagságról. Másik megnyilvánulás a Bundes Bank kamatláb-politikája volt, amely függetlenül a többi tagállamtól, szintén német nemzeti érdekeket szolgált. Tény az, hogy Németország saját gazdasági érdekeit követte, semhogy

elfogadott volna javaslatot a szomszédaitól, akiknek változtatni kellett álláspontjukon. A jövőben a német nemzeti érdek képviselője két okból fog erősödni:

1. Az új generáció fiatal politikusainak már nincs büntudata a II. világháború alatt történetek miatt. Ezek a fiatal politikusok a jövőben erőteljesebben fogják képviselni és védeni a német nemzeti érdekeket;
2. Miután a német gazdaság magához tér az egyesítési problémáktól és megoldja a strukturális gondjait – főleg a nehézipar területén – a német befolyás tovább fog nőni és terjedni.

Mindebből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy Németországot, a német hatalmi törekvéseket a leghatásosabban egy lazább kötöttségű Európába kellene beilleszteni. Olyan Európába, ahol minden nemzet megtartja saját szabadságát a cselekvésre. Érdekes ezzel kapcsolatban utalni Alan Lamasoure (francia kormánytag) nemrég tett javaslatára: az Európai Unió nevét vissza kellene változtatni az Európai Közösség névre és ezzel jelezni, hogy a közösség nem egy szuper szövetség, ami eltörli a nemzet-államokat.

Még egy érdekes szempont: politikai előny lehet az Európai Uniónak, ha a kis- és a gazdag tagországok száma növekszik. Ez esetleg kiegyensúlyozhatná a nagyobb országok növekvő befolyását. (Pl. Németországot)

Ez a kérdés majd akkor lesz lényeges, amikor a bővítéssel kapcsolatos elkerülhetetlen intézményi reformokat kezdik tárgyalni. A vita során azt kell megoldani, hogy a kis és nagy államok, milyen arányban kapnak szavazati jogot a közösségben: az egyhangú döntéshozatal elve, vagy a többségi szavazás elve lenne az az alap, ami az Európai Unió fejlődési irányát határozza meg. Német aspirációt lehet látni abban a kijelentésben – igaz, nem hivatalos kormány álláspont – amely szerint a döntéshozatal alapja az ország lakosságának a nagysága kel-

lene, hogy legyen. Bárhogy is lesz ez a kérdés, komoly problémákat fog okozni és a már jelenlevő repedések az Unióban tovább fognak nőni, amelyek esetleg dezintegrációhoz is vezethetnek. Nem reális figyelmen kívül hagyni, hogy az ilyen kiegyensúlyozatlanság milyen befolyást adna Németországnak.

Érdekes lesz az EFTA-országok csatlakozási kérelmei és referendumi. Bár Nyugat- és Észak-Európában az Unió-ellenes közvélemény súlya növekvőben van, ennek ellenére több helyen egy „igen” szavazás lehetséges, főleg azon bizonytalanság miatt, ami Oroszországban, Ukrajnában és a Balkánon uralkodik.

3. A nyelv, a kultúra, a vallás és az európaiság kérdései

Az európai fejlődéssel és az északi bővüléssel kapcsolatban tegyünk egy kis kitérőt, ami érinti a nyelvet, a kultúrát, a vallást és az „európaiság” tövényben rögzített kérdéseit.

Amikor autóval átutazom különböző európai országokon, akkor az ember ma még tudja, hogy mikor hagy el és lép be egy másik országba: az emberek más nyelven beszélnek, másképpen viselkednek, más ételt esznek, sört és bort isznak, más zászlót lobogtatnak és más énekeket énekelnek. Sok minden megváltozik és pontosan ez a különbség az, ami a nemzetközi utazást kellemessé, frissítővé teszi.

Az első megkülönböztető jellemzője minden nemzetnek *a saját nyelve*. Semmi más nem ismerteti olyan összegzően a világ emberiségét, mint a különböző nyelvek csodája. Az Amerikai Egyesült Államoknak a XVIII. században egy nyelve volt, míg Európának a XX. században több, mint 24. Az Európai Uniónak a végzete, hogy mindig több endemikus nyelve volt, mint tényleges nemzeti tagállama. Az egyetlen nyelv, ami – sajnálattal és veszélyesen – megközelíti azt a lehetőséget, hogy közös európai nyelv legyen, azaz angol-amerikai, ami nagyon úgy néz ki, hogy az első nyelv lehetne majd minden kontinen-

sen. Az angol–amerikai nyelv részben természetes, részben céltudatos terjedése igen aggasztó és egyben izgató, különösen akkor, ha a skandináv országok is tagok lesznek, ami az európai nyelvi egyensúlyt Racine nyelve ellen Shakespeare javára billentené.

A nyelv nemcsak az emberi szellem alakulásában, vagy kapcsolataiban játszik fontos szerepet, mint ezt esetleg többen gondolják. A nyelv hatékony eszköz, aminek fontos politikai jelentősége is van. Egy pár szemléltető példa erre:

- a. A franciáknak eltökélt szándékuk, hogy az idegenek beszéljék a franciát. Miért is hibáztatnánk ezért mi őket? A franciák komolyan megkezdték védőharcukat nyelvük érdekében. Balladur nemrégiben felállította a „Francia Nyelvi Felsőbb Tanácsot”, melynek rendeltetése megőrizni a kormány prioritását a francia nyelv ápolása és fejlesztése érdekében;
- b. Vannak problémák Kanadában is, ahol a franciát beszélők arról álmodoznak, hogy leváljanak az angolt beszélő provinciáról és felbontsák a konföderációt;
- c. Közelebb hozzánk: itt van Svájc, amelynek három fő nyelve van és a konföderációnak bőven vannak nyugtalan pillanatai az országban, ahol a latens határok nyelvi demarkációs vonalra épültek;
- d. A volt Csehszlovákia, ahol a kettészakadás nyelvi vonalakra épült;
- e. Az előző Jugoszlávia és a volt Szovjetunió – amelyekben több nép él –, amelyeknek összeomlása részben annak volt az eredménye, hogy miután a katonai parancs–uralomra épült gazdaság összeomlott, nem lehetett együtt tartani őket. Az Európai Unióban 12 különböző nyelv van. A bővüléssel a hivatalos nyelvek száma és azzal együtt a nyelvi feszültségek még tovább nőhet-

nek. Az Európai Unió úgy határozott, hogy éppen ellenkező irányba lépjen, mint amit ezek a tanulságos szemléltető példák bizonyítanak.

A másik meghatározó sajátossága egy nemzetnek a *vallás*, ami tágabb értelemben magába foglalja a művészetet, kultúrát és lelki életet. A különböző kulturális tradíciókat tisztelni kell, ha azok a vallásban, művészetben, vagy nyelvben nyilvánulnak meg. A különböző kulturális hagyományok elfogadása a kezdete az egységnek. Mindez jelenleg még nagyjából érvényesül Európában, de rohamosan közeledünk ahhoz az időhöz, amikor ezek a különbségek eltűnnek. Az angolszász, különösen az amerikai befolyás az európai kultúrában növekvőben van. Egy új „kultúra” van fejlődésben, amelynek fontos alkotó elemei az információs-technika, a pop-zene, a film, video terjedése stb., amelyek több esetben korrump erővel hatnak különösen az ifjúságunkra. Egy kis példa: ahogy jöttünk haza autóval Belgiumon, Németországon és Ausztrián keresztül – helyi ultrarövid – hullámú adók mindenhol kétes értékű amerikai popzenét üvöltöttek. Szeretném hangsúlyozni, hogy *egyetértés csak a különböző kulturális tradíciók elfogadása alapján jöhet létre*. Nincs szükségünk még egy „európai kultúrára”, viszont arra igen, hogy nemzeti kulturánkat megerősítsük és nemzeti identitásunkat megtartsuk.

Végezetül néhány szót a *törvényről*, mint megkülönböztető jellemzőről. A „törvényt” itt ismét tágabb értelemben használom, szokásjog a nemzeti életben, mely elősegíti a törvény betartását. E tekintetben is nagymérvű különbségek vannak a tagállamok között: míg az angol alkotmány 1215-ből a Magna Charta-tól származik és az elmúlt 800 év alatt kodifikált, szokásjogai kifejlődtek, addig a francia, a német és olasz alkotmány – és jogrendszer főleg a napóleoni törvényre épült és jó néhányszor megváltozott a francia forradalom és a német vámunió óta. Amikor a nyelv és a jog eltér egymástól, szakadék keletkezik az értelem és megértés között. Az angol nyelv precíziója és a törvény általános tiszteletben tartása Angliában azt jelenti, hogy pontos

precízitással tárgyalnak. Ha egyszer megegyeztek és aláírták az egyezményt, akkor azt általában be is tartják és azonnali hatállyal be is vezetik. A franciák és mégjobban az olaszok viszont (a spanyolok és a portugálok hasonlóan) gazdag és könnyed nyelvükkel írják körül távoli céljaikat. Ők szokásosan készek aláírni majdnem bármit, ami nagyjából kifejezi az általános célt és amikor azt saját érdekeik úgy diktálják, „elkanyarodnak” ettől. Ebben a témakörben, mint már korábban említettem az Észak–Dél összefüggésében, a jellemző különbségek nemcsak az „üzleti etika” területén nyilvánulnak meg, hanem a törvény általános tiszteletben tartásában is, úgy az államigazgatás terén, mint az emberi érintkezési viszonyok más területein.

Összegzőképpen megállapíthatom, hogy az Európai Unió jelenleg 12 szuverén tagból áll, mindegyik saját nyelvével, törvényével és valósi buzgóságával, történelmével, földrajzával, szövetségével, kulturális tradíciójával, iparával stb. Az, hogy ezeket a különféleségeket hogyan lehetne minden területen egységessé tenni – úgy, hogy nemzeti intézményeik, szuverenitásuk tiszteletben maradjon – komoly nehézséget jelent, hacsak az egész nem egy lehetetlen álom. Igaz, a nemzetállamok valóságos szuverenitását más irányból is támadják, mégpedig, a „gazdaságok globalizációja” révén: a javak és a tőke szabad mozgása, az információ disszeminálása, a nemzeti határokon, a pénzügyi–piac integrációján és az ipari termelésnek az államokat átszelő jellegén keresztül.

4. A „keleti bővülés” esélyei és nehézségei

Nem valószínű, hogy ezek az országok 15–20 éven belül teljes tagságot kapnának az Európai Uniótól, bármennyire is sok és erőteljes kijelentések vannak ezirányba. Hiába a nyilatkozatok tömkelege, mind Nyugaton, mind Magyarországon, főleg tömegfogyasztásra és hiába a keleti nyomás az Európai Unióra, a csatlakozási lehetőségek igen korlátozottak. Úgy tűnik, hogy a közép–kelet–európai országoknak ún.

„alagút vízió”-juk van és nem látnak mást, mint tagságot az Európai Unióban, mint az egyetlen lehetőséget. Ez az álláspont hibás, ezért más irányban kellene fejlődünk, ami hosszú távon még Európának is előnyösebb lenne. Milyen nehézségek miatt nem érhető el a közösséghez való csatlakozás a közeljövőben?:

- Az egyik legnehezebb feladat a gazdasági rendszerváltás és a magyar gazdaság talpraállítása. Egyedül nyugati segítség nélkül ezt aligha lehet kivitelezni. Ami nyugati segítség jön, az nem elégséges. A kelet-német példa talán a legjobb szemléltető a nehézségekre. Az sem lehetetlen, hogy a nyugati szentimentalitás Közép-Kelet-Európa irányába csökkenni fog.
- Ahhoz, hogy a közép-kelet-európai országok teljes tagságot kapjanak az Európai Unióban – itt vagy mind, vagy egy sem – megfizethetetlenül költséges lenne és erre nincs elég pénzügyi alap.

Most nem 3,5 millió ír nemzetről és annak mezőgazdaságáról van szó, hanem kb. 100 millió főről (csak a magyar, lengyel, cseh és szlovák lakosság összesen kb. 64 millió főt tesz ki.) Ezek az országok szegényebbek, mint a legszegényebb közösségi tag (pl. Portugália, Írország, vagy Görögország) és a gazdasági szerkezetük nagyobb mértékben mezőgazdasági jellegű, mint bármelyik EK-tagé. Magyarország kb. 20–25%-kal van ezek alatt és kb. 50–55%-kal a közösségi átlag alatt. Magától értetődő, hogy a dél-európai tagok nyomást fognak gyakorolni, hogy a „közösségi adományt” ne keletre tereljék. Az erős agrár-lobby, a szegényebb tagok és farmerek (még a francia farmerek) is meg fogják ezt vétózni. Nem beszélve a legszegényebb fejlődő országokról, amelyek szintén nyomást gyakorolnak a tekintetben, hogy a segítség és nemzetközi adomány a fejlett országokból ne Kelet-Európába menjen. Előrehaladás addig nem igen lehet, amíg a keleti országok nem lesznek valamivel gazdagabbak, vagy a nyugati országok nem lesznek bőkezűbbek. Az előbbi hosszú és nehéz út, esetleg több évtizedet vehet igénybe, az utóbbit azonban nem tartom valószínűnek.

Mi a teendő, ha a csatlakozás ki van zárva középtávon? Mint az előzőekben említettem, vagy nyugati segítség, vagy/és tartós gazdasági növekedés szükséges. Illúzió lenne azt hinni, hogy az Európai Közösséghez való csatlakozás automatikusan – rövid idő alatt – csak előnyökkel jár és jólétet fog teremteni. Az idő előtti teljes tagság olyan átállási problémákat idézne elő, amit a közép-kelet-európai országok gazdaságai nem bírának ki. Illúzió lenne azt hinni, hogy a várható nyugati segítség elegendő lesz, vagy a várható gazdasági növekedési ráta magas és tartós lesz a létező színvonalkülönbségek áthidalására és a felzárkózásra.

Sem a segítség, sem a növekedés nem lesz könnyű. Jelenleg az ún. „társulási szerződés”, vagy „európai egyezmény” az integráció legmagasabb szintje Magyarország, Lengyelország és Csehország részére. Ezen szerződés célkitűzései köztudomásúak, így nem részletezem őket. A közép-kelet-európai országok még ma sem élveznek olyan mértékű kedvezményeket mint, amelyet a volt Kelet-Németország kapott a Közösségtől – Nyugat-Németországon keresztül – a kommunista időszakban. Természetesen ma is kap az újraegyesítés után. Ennek ellenére látható, hogy milyen problémákat okoz a Közösségbe való beintegrálás és felzárkózás a nyugathoz egy átálló gazdasági rendszerben.

Talán amiatt is, hogy a rövidtáv és a hosszútáv keresztezi egymást és a nyugatnak nincs átgondolt stratégiája, nem lehet tudni, hogy hová vezet az út. A nyugat, az Európai Unió, mindig könnyen ürügyet fog tudni találni a nem befogadásra. Ezt már jól lehet látni védelmezett nyugati piac-nyitásban, az ún. „érzékeny” szektorok esetében, mint pl. mezőgazdasági termékek, textil, energia, acélipar és más, kevésbé „érzékeny” szektoroknál, ahol különböző kiviteli korlátozások, előírások, eredet-származási előírások, reális vagy kitalált járványok (pl. száj- és körömfájás) stb. – hogy egynehány korlátozási módot említsek – léteznek.

Egy további probléma az is, hogy az Európai Unió a közép-kelet-európai országokat és itt ide kell érteni Oroszországot, Albániát, a volt Jugoszláv Szövetségi tagállamokat is, „tömbként” kezeli. Véleményem szerint ezt fogja tenni a belátható jövőben is, mivel sem politikailag, sem gazdaságilag sem sérthet meg olyan országokat, amelyek jelenleg, rosszabb helyzetben vannak, mint pl. Magyarország, Lengyelország vagy Csehország. Azt is szem előtt kell tartani, hogy milyen nagy pénzügyi terhet is jelentene mindez az Európai Uniónak, nem beszélve arról, hogy esetleg ez a régió egész Európát destabilizálná akkor, amikor még nincs elfogadva az új „biztonsági rendszer”.

Többször javasolt megoldás – mely középtávon is segítené –, hogy a közép-kelet-európai országok először csatlakoznának az EFTA-hoz (Európai Szabadkereskedelmi Társulás). Az EFTA, mint tudjuk, viszonylag laza gazdasági csoportosulás, melynek működése főleg szabadkereskedelemre szorítkozik. Azt is tudjuk, hogy az EFTA fennmaradása eléggé kérdéses, mivel a Közösség „Nagy Belső Piacá” az EFTA-t képező tagállamokra is vonzó hatással van és jelenleg úgy tűnik, hogy az eddigi tartózkodásukat felváltotta a félénk érdeklődés és közeledés politikája. Ez egy lehetséges út lenne, bár hangsúlyoznom kell, hogy csatlakozásuk nem jelentené azt, hogy ezek az országok automatikusan, szintén tagjai lennének az „Európai Gazdasági Térnek” (EEA), mint ahogy ezt az EFTA országok korábban tették. Ami a jövőt illeti, új „létforma” jön létre, az ún. „Európai Gazdasági Űr” (EES=European Economic Space), vagy hasonló, mely magába foglalná az Európai Uniót és a megmaradt EFTA országokat, mint a közép-kelet-európai országokat. Egymást fedő körök! Az alapvető különbség az lenne, hogy a közép-kelet-európai országok nem kapnának tagságot az EEA-ben, ami azt jelentené, hogy szabad hozzáférhetőséget kapnak majdnem minden piacra, amely magába foglalná a versenypolitikát és korlátozott mezőgazdasági politikát (mezőgazdaságuk addigra meglehetősen destabilizáltak és legyengültek), de nem tartalmazná a munkaerő szabad mozgását, elkerülve így a növekvő és politikailag érzékeny emigrációs kérdéseket.

Ami az EFTA-hoz való csatlakozást illeti, köztudomású, hogy a közép-kelet-európai országok – főleg az Európai Unió felé való (mániákus) orientáció és haladás miatt – ezt nem nézik jó szemmel. Úgy érzik, hogy az EFTA tagság hátrányos lenne számukra, mivel azaz helyzetük a teljes tagság elérésére gyengülne. Különben is – mondják – középtávon az EFTA teljes felbomlása várható. Lehet, hogy igazuk lesz! Ezzel szemben az a véleményem, hogy az EFTA nem tűnik el teljesen. Ez azért lenne jó, mert létrejöhetne egy alternatív út középtávon, ami lehetővé tenne, más irányú európai fejlődést hosszútávon.

Íly módon megállapítható, hogy az egyedüli alternatív európai stabilitást teremtő, jövőbeli fejlődési perspektívát adó gazdasági és politikai csoportosulás nem a Maastrichtben kulmináló Európai Unió, hanem valami radikálisan más.

5. Összegzés és hosszú távú alternatív utak Európa fejlődésében

1. Összegzés

Foglaljuk össze röviden, hogy a jelen formában miért is nem mutat az Európai Unió helyes és járható utat Európa jövőbeli fejlődésére:

1. A kiinduló kérdés az volt, hogy mi is Európa és mit jelent európainak lenni. Láttuk, hogy Európa több, független államból tevődik össze. Mi európaiak földrajzilag együtt élünk történelmileg szuverén nemzet-államokban. Annak ellenére, hogy különbözünk, többé kevésbé osztozunk, vagy eddig osztoztunk egy keresztény kultúrában.

Van „európai öntudat”, ami alapot adhat a tágabb/lazább népi közösségre. Viszont hiányzik a homogén európai nép, valamiféle kollektív akarattal, óhajjal a multinacionális, egységes állam alapítására. Ezért nincs „európai nemzeti tudatunk”, identitásunk, mint

ahogy egy „jugoszláv identitás”-t sem lehetett teremteni. A szociológiai vizsgálatok kimutatták, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban a lakosoknak kb. 8%-a vallotta magát jugoszlávnak.

Ez helyén is van így. Ha nem így lenne, akkor elveszítenénk különbözőségünket és vele együtt saját lényünket. Talán érdemes itt megemlíteni, hogy a mai európai vezetők haszonnal olvashatnák (újra?) E. Gibbon: A Római Birodalom hanyatlásának és bukásának történetét. Talán tanulhatnának ebből valamit.

2. A múltban több európai vezető úgy gondolta, hogy az Európában elhelyezkedő nemzet-államok túl kicsik és megkísérelték egyesítésüket „nagyobb Európába”. Sikertelenül. Azt mondják a történelem megismétli önmagát. Ma, Európa ismét áldozatul esett az „Európai Internacionalizmus”-nak. Több, mint 35 éve 12 állam, némi sikerrel, közeledett egymáshoz, a kezdetben egy lazább, főleg gazdasági, de később növekvően politikai és központosított szerkezettel, ami az Európai Unió szerződésben (Maastricht) kulminált.
3. A Maastrichti Szerződés nincs teljesen véglegesítve. Valószínű több változás lesz majd a jövőben, különösen az 1996-os Kormányok Közötti Konferencia találkozása alatt, melynek fő célja megtárgyalni az Európai Unió politikai fejlődésének az irányát és mélységét. A vita a továbbfejlődés irányával kapcsolatosan már megindult, ha kissé késve is, nemcsak Angliában, hanem Franciaországban, Dániában, Olaszországban és Spanyolországban, ahol az anti-föderalista lobby erősödőben van. A Maastrichti Szerződésnek jól ismert hiányosságait még a legbuzgóbb támogatóik is elismerik. Mindenesetre, az első amit fel kell ismerni, hogy ez a „szerződés” lényegesen eltér az eredeti „európai integrációs” gondolattól, amely a Római Szerződésben nem testesült meg. Ennek „integrációs” alapja és gondolata főleg gazdasági jellegű volt. A mai európai vezetőknek jóval nagyobb és más irányú, politikai

ambícióik vannak. Ugyanakkor elavult és idejét múlt megoldásokat próbálnak átültetni új problémákra. Ez különösen igaz a német újraegyesítés és a Szovjetunió összeomlása óta, ami teljesen megváltoztatta az európai forgatókönyvet.

Túl hosszú és túl unalmas lenne részletezni az Európai Unió, a „Maastrichti Szerződés” gazdasági és politikai problémáit. Elég felsorolni azokat a legfontosabb „melléknévi” jelzőket, amelyeket a leggyakrabban hallani, olvasni lehet. Mindegyik a maga nemében megérdemelne egy-egy külön tanulmányt:

Gazdasági:

- technokrata, túlcentralizált és bürokratikus,
- merkantilista szemléletű,
- nem teremt új munkalehetőségeket és elpusztítja a meglévőket,
- az EMU/ERM, egységes valuta és a „Szociális Charta” maszszív munkanélküliséget teremt, melynek következménye növekvő elégedetlenség, sztrájk és civil rendzavarás lesz;
- protekcionizmushoz vezet;
- tápot ad szubvenciókra;
- nem teljesítette a „Nagy Belső Piac”-hoz fűzött reményeket;
- sikertelen a „Közös Mezőgazdasági Politika” megreformálásában;
- hátráltatja a gazdasági versenyzést;
- deflációs.

Politikai:

- nem demokratikus, többek szerint nem is keresztény;
- nem teremt politikai elszámolási kötelezettséget;
- elpusztítja, felhigítja a nemzeti szuverinitást, különösen a monetáris politika érvényesítésében;
- elősegíti a bevándorlást Európába;
- lehetőséget ad a korrupcióra;
- nincs honvédelmi- és külpolitikája;
- egy értelmetlen „polgárjogot” fejleszt;
- inkább fragmentáló, mint egyesítő.

Míg a „Római Szerződés” gazdasági, addig a „Maastrichti Szerződés” politikai vízió. Ha van is benne gazdasági tervezet, nem az a lényege. Maastricht előbb vagy utóbb, csoportokra fogja osztani Európát, az Európai Politikai Unió a Monetáris Unió, „Közös Valuta” (ha be vezetik) erősen differenciált tagállamokat fog létrehozni. Ha ez valósággá válna, kialakulhatna a „Belső Kör”, „Külső Kör”, „másod”, „harmad” osztály, „két” vagy „három” sebességű országjellemzők. Az előírt konvergencia, a maastrichti kritériumok teljesítésére: kamatláb, infláció és munkanélküliségi ráta, belső adósság, költségvetési hiány, valuta-árfolyam stb. egységesítése csak „álmodozás”. A tagállamok a jövőben, lassan „eltávolodnak” egymástól, ami tulajdonképpen nem más, mint egy „dezintegrációs” folyamat (melynek lehetőségéről már most is beszélnek és ez lesz az 1996-os Kormányok Közötti Konferencia egyik témaköre). Az „elmélyítés” a „bővítés” feltétele még messzebbre csúszott el.

A Németország újraegyesítésének tanúlsága az, hogy a gazdasági és monetáris uniót, a politikai unió elé helyezték. Maastricht ugyanazt próbálja tenni egy „mega-skálán”, egész Nyugat-Európán keresztül. Lehet, hogy ez okos diplomácia és politikai manőver, de hibás hosszútávú bel- és külpolitika.

4. Végül a *növekvő német befolyás* kérdése, mind a közép–kelet–európai országokban (különösen a Balti–államokban) mind az Európai Unión belül.

Németország jövője jelentősen meghatározza Európa jövőjét is. Egyesek szerint a növekvő német befolyás elkerülhetelen, nem szükségszerűen veszélyes, talán jó is. Valóban, újabban több európai esszéista elismerte Németország civilizáló–szerepét kelet felé. Közismert, hogy a németek, a Benelux–országokon kívül, a legelkötelezettebb „föderalisták” az Európai Unióban. Ez legutóbb akkor nyilvánult meg, mikor Kohl kancellár 1993 októberében, az augusztusi ERM összeomlás után, megerősítette Németország elkötelezettségét az „Európai Egyesült Államok” felállítására, a gazdasági, monetáris és politikai unióban.

Feltehetjük a kérdést: miért vannak a németek és a Benelux országok ilyen erősen elkötelezettek Európa egyesítésére? Köztudott, hogy Németország nem egységes állam, hanem egy „Szövetségi Köztársaság”. Talán ez ad nekik egy kissé leegyszerűsített politikai szerkezeti meglátást a „föderalista szövetségi” irányba. Talán úgy gondolják, hogy az ő tapasztalatukat át lehet ültetni egy európai dimenzióra, annak ellenére, hogy abban már a „részek” nem mind németajkúak.

Egy további magyarázat: esetleg körmönfont német, hosszútávú, politikai manőverezés Európa átrendezésében.

Benelux–országok: Bár bonyolultabb „geo–politikai” helyzetben vannak, de ezeknél az országoknál még könnyebb ennek a „lelkes” föderalizmusnak az okát megtalálni.

A Limburgiak, Luxemburgiak és Brabantok egy mesterségesen feldarabolt területen élnek, felosztva Belgium és Hollandia között. Hasonlóan a flamandok és vallónok. Ez a történelmi feldarabolás a fő oka a belga „identitás–krízisnek”. A nyelvi konfliktusok még ma is azzal fenyegetnek, hogy egyszer szétrobbantja ezt az országot – mivel mint „fél–ország” nem tudja megoldani nemzeti– kisebb-

ségi problémáit. Európában a belgák az egyetlenek akik nem büszkélkednek saját nemzet–állammal. Semmi lelkifurdalásuk nincs, hogy közreműködjenek „Európa és régiói”–val, melyek közvetlenül „Európa” alatt lennének, belső nemzet–államok nélkül.

Tehát a Benelux–országok lelkesedésének alapvető magyarázata Európa föderális alapon történő egyesítésében az, hogy ezek „mesterséges államok”. És az „új–Európa” is ilyen lenne!

Remélem, hogy az eddigiekből kiderült: személyesen nem vagyok híve az Európai Unió erőltetett fejlődési irányának és az Európai Unióhoz való csatlakozásnak. Ezzel nem tartom magam Európa–ellenesnek, inkább úgy érzem, hogy a hozzám hasonló gondolkodásúak az igazi európaiak, akik Európa és a benne lévő nemzet–államok jövőjét féltik és érdekeit képviselik.

Továbbá azt is remélem, hogy az előbb vázolt összefüggésekből az is érthető, hogy miért nem ilyen Európára van szükség és nem ilyen alapokon. Maastricht fényévekre van attól az új–Európától, amire ma és a jövőben szükség van.

2. Hosszú távú alternatív utak Európa fejlődésében

Milyen alternatív fejlődési utak állnak Európa és Közép–Kelet–Európa rendelkezésére hosszú távon? Meglepő lenne, ha minden úgy alakulna, ahogy azt a mellékelt térkép (1. sz. melléklet) 2015–ről mutatja. Még meglepőbb lenne az, ha ezzel a prognózissal mindenki egyet is értene. Az életben az egyik legnehezebb feladat az, hogy perspektívában lássunk. Az, hogy Európa és ezen belül Közép–Kelet–Európa, milyen irányban fejlődik hosszú távon, az nem hamis nosztalgiai érzelmvilágából erednek (még ha egyesek azzal is vádolnak), hanem nagyon is gyakorlatias, többoldalú igényekből. Egyúttal logikus következménye a korábban leírtaknak. Megkockáztatok egy predikciót, melynek alapja a közelmúlt és a jelen megfigyelése. Sok

minden változik. De van, ami nem változik, mint pl. helyi szokások, ízlések, gondolkodások stb., melyeket még erős politikai vagy gazdasági integráció sem tud legyőzni.

Végeredményben tehát, Európa, más irányban fog fejlődni, mint ahogy azt a Maastrichti Szerződésben megtestesülő javaslatok jelzik és az elkötelezett föderalisták remélik. Folyamatosan – ha késve is – többen feleszmélnek, hogy az Európai Unió politikai egyesülésre tett arrogáns erőlködései destabilizálni és polarizálni fogja inkább, mint egyesíteni Európát és a nagy európai vita újraeled, mely után egy bizonyos „visszafejlődési” folyamat fog megindulni.

Ebből következik, hogy végül is *Európában kisebb és lazább társulások, csoportosulások fognak megjelenni, amelyekben a tagok független nemzet-államokból állnak.* A jövőben a hangsúly a szuverenitáson, önrendelkezésen és természetes integráción lesz, „közös-piac” alapján, ahol ez előnyös és kívánatos. Nem messze attól, ahogy azt eredetileg a Római Szerződés megalkotói látták: egészséges versenyzés, szabadkereskedelmi alapon, decentralizált szociális piacgazdaság alapján. Európa kb. 2015–re olyan irányba fejlődik, mint ahogy azt a mellékelt térkép jelzi. Lehet, hogy ez nem több, mint „ábrándozás”, de ahhoz, hogy Európát stabilizáljuk – a nemzet-államok ne legyenek „elnyelve” egy szuper-föderális államban és a német terjeszkedést megfékezzük – ilyen Európára lenne szükség. A térkép önmagát magyarázó, így csak pár megjegyzést fűzök hozzá, főleg az európai csoportosulásokhoz:

1. Nyugat-Európai Unió:

Bár többen úgy hiszik, remélik, hogy ez föderalista irányba fejlődik és az „Európai Egyesült Államok”-ban kulminál. Én ezt nem hiszem. Végső soron a nemzet-államok nem fognak lemondani szuverenitásukról. Az Unió irányról szóló végső döntést 1996-ban a „Kormányok Közötti Konferencián” (Maastricht II.) fogják meghozni. Az ezt megelőző két évben, az európai vita erősödni fog. A

fejlődés laza marad, de az Unió kétségtelenül megmarad, még ha „visszafejlődés”, dezintegráció is tapasztalható lesz. A törzsszországokat, Németország, Franciaország és a Benelux-államok fogják képezni. A periférián megtaláljuk az Egyesült Angol Királyságot, Spanyolországot, Olaszországot, Portugáliát és Írországot, akik vagy jobban kételkedők, vagy gazdaságilag gyengék, vagy mindkettő, de végül is, bennmaradnak, mivel Európát nem tudják nélkülük elképzelni.

Ha az irány mégis erősen föderalista lenne, akkor lehetséges, hogy az angolok visszahúzódnak az Unióból, de tagja marad az „Európai Gazdasági Tér”-nek (EEA) és jobbára csak a gazdasági kérdések tárgyalásában vesz részt.

Dánia viszont kilép az Európai Unióból. Bár erre nincs mechanizmus, de a politikai realitások úgy alakulnak, hogy a kilépést megengedik. Dánia csatlakozik majd a Skandináv–Balti–Unióhoz, mivel sokkal fontosabbnak fogja találni kapcsolatát, hovatartozását a homogén skandináv államokkal.

Görögország szintén kilép az Európai Unióból – sokan hangoztatják, hogy be sem kellett volna engedni – mivel újra felfedezi szubregionális szerepét a kommunista mentes Balkánon.

A skótok, a katalánok, a baszkok, a flamandok és vallónok idővel kikiáltják függetlenségüket, anélkül, hogy feláldoznák praktikus kapcsolataikat az Európai Unióval, ahova most is tartoznak.

Belgium különleges eset: a gazdak flamandok, a még gazdagabb Brüsszel és a szegény vallónok, akik most is francia segélyből élnek, még talán a franciákhoz is csatlakoznak, mint Gibraltár 1992-ben a spanyolokhoz.

Miután az *Egyesült Angol és Welsi Királyság* hozzájárult a skót függetlenséghez, függetlenné teszi és „leadja” Észak-Írországot és

tagja marad az Európai Uniónak. Dél-Írországgal azonban nem fog tudni egyesülni

2. Közép-Európai Unió:

Valóban 1918 óta, most először van lehetőségünk arra, hogy egy új közép-európai strukturát alakítsunk ki.

Ausztria egy ideig enged a nyugat-európai csábításnak, Ausztria visszatér az új Közép-Európába, a régi habsburgi szerepébe, egy túlnyomóan katolikus csoporthoz, mely északon Lengyelországtól kezdődik, délen pedig Horvátországig és Szlovéniáig terjed.

Románia bár ortodox vallású is, ide csatlakozik egyrészt azért, hogy kihangsúlyozza latin kultúráját, másrészt hogy elkerüljön egy nemzetiségi/kisebbségi etnikai konfrontációt Magyarországgal. Erdély kérdése, – számomra túlságosan érzelmi probléma – nem lehet tudni hogyan fog alakulni.

Moldávia végül is Romániához fog csatlakozni.

Svájc helyzete és megítélése a legnehezebb. Hiszen eddig is bizonyította: meg tud élni anélkül is, hogy csatlakozott volna az Unióhoz.

Ha a Nyugat-Európai Unió föderalista irányban mélyül tovább, – annak ellenére, hogy nyugat-európainak érzi magát – jobban fogja kedvelni a lazább Közép-Európai Unió strukturáját, s lehet hogy ide fog csatlakozni. Azért is, mert a Közép-Európai Unió gazdasági kapcsolatban lesz a Nyugat-Európai Unióval, az „Európai Gazdasági Ūr” (EES) és az európai Tanács pedig garantálja a szabadkereskedelmet, a munkaerő korlátozása nélkül.

A Közép-Európai Unió, egy lazán összekötött csoportjának nagy jövője van, ha egyszer ezek az országok az egymáshoz fűződő bizalmatlanságukat, gyanakvásukat levetkőzik.

3. *Balkán Unió:*

Jelenleg minden előrejelzés nehéz. Talán sikerül a szerbeknek „elfogadtatni” egy kis „patriotizmust” Montenegróval és talán a Vajdasággal. Koszovó viszont, nagy valószínűséggel Albániához fog kerülni. A görögök csatlakozni fognak ehhez a csoporthoz és fontos vezető szerepet töltenek majd be ebben a régióban.

4. *Szláv Unió:*

Oroszország (Königsberg kivételével), Uniót alapít Belorussziával és Nyugat- és Kelet Ukrajnával. A nem szláv népek Közép-Ázsiában, Transz-Kaukázusban saját útjukat járják, mivel azok muzulmán hívők és a török kultúrával rendelkezők úgy fogják találni, hogy több közös vonásaik vannak Törökországgal, mint Oroszországgal.

5. *Skandináv-Balti Unió:*

A Balti és a Skandináv országok meglehetősen homogén országok, közös érdekekkel és igen hasonló kultúrával formálják ezt az egysülést, ami korábban, mint EFTA működött (vagy talán megmaradnak az EFTA-ban együtt). Még talán Finnország is, amely igen tart az orosz fejleményektől és a „nyugati-ernyő” alá szeretne kerülni biztonsága szavatolása érdekében.

Ebbe a csoportba jön vissza Dánia és itt talál helyet magának Königsberg szabad városa.

Befejezésül még annyit, hogy az új európai rendnek egy új európai biztonsági rendszerre lesz szüksége. Több szakértő szerint egy szorosabb európai politikai integrációnak valójában ez a lényege.

Jelenleg az Európai Uniónak nincs közös védelmi- és külpolitikája. (ez is napirenden lesz az 1996-os Kormányok Közötti Konferencián). Ezt nem lesz könnyű megteremteni. Azért, mert bármi is történik a jövőben, *Európa – a belátható időn belül – nem lesz egységes állam.* Az európai struktúra, különböző nemzetekkel, tradíciókkal, kultúrákkal és nyelvvel fennmarad. Így mégha egy szorosabb integrációt meg is lehetne valósítani, Európa csak a NATO vonalán tudna kiépíteni egy védelmi rendszert, melyben egyenlő hangja lenne minden nemzetnek, minden döntésben – és ennek osztatlannak, egyhangúnak kell lenni. Ha Európa úgy határoz, hogy egyedül működtet egy ilyen rendszert, nyilván, neki kell szolgáltatni a hadsereget, fedezni az összes költséget.

Nem valószínű, hogy ezt meg tudnák oldani. Így nézetem szerint, a NATO fennmarad (esetleg megreformálva, növelve). Az amerikaiak máris erősen támogatják a német tagságot, mind a NATO-ban, mind a Biztonsági Tanácsban. Az új európai biztonsági rendszerben a németeknek jóval nagyobb lesz a befolyásuk. Az Egyesült Államok (és természetesen más értelemben Japán is) fontos szerepet fog játszani Európában a jövőben.

Meggyőződésem, hogy új Európát nem lehet mesterségesen teremteni: az nem egy természetes fogamzás! Az eredménye hasonló lenne a volt Jugoszláviához, a hibát ott, akkor sem Közép-Európa követte el.

